

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם מנחובסקי זללה"ה

חג הסוכות תשפ"ב ❖ גליון תמ"ו

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

הגליון של חג הסוכות נתרם והופץ לעילוי נשמות רבינו הגדול שר התורה

הגאון האמיתי האי חסיד האי עניו רבי אברהם בן אליהו משה צוקלה"ה

שמבורו אנו דולים מים טהורים וזכים להשקות להצמאים לתורתו העמוקה האמיתית הרחבה והנפלאה המתוקה מדבש ונופת צופים

לקראת יום היארצייט שחל בכ"ה תשרי

יהא הלימוד לעילוי נשמתו הטהורה תנצב"ה

יתברך התורם בברכת התורה, וזכות רבינו יעמוד לו להתברך בכל הברכות, ויזכה במלא חפניים שמחה ואושר, וימלא ד' כל משאלות לבו לטובה

ענף ד' - נטילת לולב

ענף ה' - תפילות החג

ענף ו' - ענייני סוכה

ענף א' - ישיבה בסוכה

ענף ב' - דיני הסוכה

ענף ג' - סכך פסול

ענף א' - ישיבה בסוכה

יצא מהסוכה ונמלך וחזר

הנה עובדא הוה במי שעזב את הסוכה ורצה ללכת לבית הכנסת, וכשיצא מהסוכה ראה שכבר היו לו אורחים בחדר מדרגות ונכנסו לסוכתו ונמלך וחזר לסוכתו ואכל עמם.

ויש לדון האם צריך לברך שנית לישוב בסוכה.

א. פשט טליתו בטעות

הנה אע"פ דהסיח דעתו מסוכה, אמנם היה היסח הדעת בטעות, והנה בדעת תורה (אוי"ח סי' ח' סעי' י"ד) דן במי שפשט טליתו אחר שהתפלל שמונה עשרה דשחרית, שסבר שגמר התפילה, ושכח שהיה באותו יום הלל ומוסף, מי אמרינן דחוזר ומברך על הציצית, דהרי הסיח דעתו, או דילמא אינו חוזר ומברך, דהרי הוה היסח הדעת בטעות. וכתב דיש לומר דבאמת הוה היסח הדעת וחוזר ומברך.

ואם כן הכי נמי נימא בנידון דידן דחוזר ומברך, דגם היסח הדעת בטעות הוה היסח הדעת.

ב. הסיח דעתו מאכילתו בטעות

הנה אייתי בדעת תורה דאיכא למילף ממגן אברהם (סי' ק"צ ס"ק ג') לא כך, דהרי כתב דאם בירך בטעות ברכה אחרונה על כוס של ברכת המזון, ודעתו היה לשתות עוד, אין צריך לברך ברכה ראשונה על מה ששותה אחר כך, דהיסיח הדעת מאכילה בטעות לא הוה היסח הדעת.

אמנם בדעת תורה כתב לחלק, דהתם במגן אברהם תליא בסתמא, דכל זמן שלא היה דעתו להפסיק אין צריך לברך שנית, ואם כן על ידי האומדנא בטל ההיסח הדעת ונעשה כמו באופן דסתמא, משא"כ בטלית בעינן רצון חיובי להתעטף שנית, והרי אע"פ דהסיח דעתו בטעות אמנם מכל מקום לא היה דעתו לחזור וללבוש הטלית.

ואם כן לכאורה הוא הדין ביצא מהסוכה, לא סגי בסתמא אלא בעינן דעת לחזור להסוכה, ואם כן אע"פ שהסיח דעתו בטעות, מכל מקום אכתי ליכא דעת לחזור להסוכה.

[וגם באכילה צריך עיון דהרי חזינן דכתבו בפוסקים (משנה ברורה סי' תע"ז ס"ק ח') שאם שכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונברך, אוכל האפיקומן בלא

פטור מצטער מהסוכה

הנה לכאורה מצאנו היכי תמצא שמצד החיוב שלו לשבת בסוכה, פטור מלהגיע להסוכה, אלא חייב להגיע להסוכה רק מחמת החיוב סוכה של השני, אמנם למעשה כשיגיעו להסוכה הוא יישב בהסוכה ולא השני.

א. מצטער להגיע לסוכה

הנה כשיש גשם בחוץ אינו חייב ללכת בגשם כדי להגיע לסוכתו, וכמו כן בהלך לישן בבית מחמת הגשם ואחר כך הפסיק הגשם, פטור לקום ממיתו כדי ללכת לסוכתו.

דהרי חזינן דפטורא דמצטער הוי לא רק כשמצטער בעצם הישיבה, אלא גם כשמצטער להגיע לסוכה, וראיה לכך, דאיתא בשולחן ערוך (סי' תרל"ט סעי' ז') דאם ירדו גשמים והלך לביתו ונכנס לישון, ופסקו הגשמים, אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותה הלילה אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר, דחשיבא מצטער לחזור לסוכה.

ב. לקחת בנו להסוכה

אמנם להכניס בנו שהגיע לחינוך לאכול בסוכה, יש לומר דחייב אע"פ שבדרך לסוכה יש גשם, דהרי לענין מצוות חינוך ליכא פטור מצטער. [ובלבי שזה אינו].

[א"ה. וכעין זה מצאנו עובדא בהגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, שאמר שאע"פ שמצטער פטור מן הסוכה, דילפינן תשבו כעין תדור, אך לא נאמר שמצטער פטור מהכנסת אורחים. עיין בגליון חג הסוכות תש"פ שהבאנו מה שרבינו דן בהאי עובדא].

ג. הוא קודם לבנו

אך כשיגיעו להסוכה, אם יש מקום בהסוכה רק לאחד מהם, הוא קודם לבנו. נמצא דאע"פ שהחיוב לצאת מביתו להסוכה היינו דוקא מחמת החיוב חינוך של בנו, אמנם למעשה הוא יקיים המצוה ולא בנו. [אגב יש לדון, מהו כשאביו אורח אצל הבן, וישן בסוכת בנו, והבן צריך לישון. ולכאורה יש לו להעיר לאביו דמצותו קדים. א"ה. דהרי הוה סוכה שלו]. אך יש לומר דיש לבן פטור מצטער שלא להעיר אביו. וצריך תלמוד].

ברכה מפאת תכא דרחמנא, ותיפוק ליה דהוה היסח הדעת בטעות. ואולי התם דאמר הב לן ונברך בעינן דעת חיובית כדי שיוכל להמשיך לאכול, משא"כ בגוונא דמגן אברהם דרך בירך ברכה אחרונה. וצריך תלמוד.

ג. סברת הבית מאיר

וכי תימא דסוכה שאני מפאת סברת הבית מאיר (מובא בשער הציון סי' תרל"ט ס"ק צ"ד) דמי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו, אינו מברך שנית, דחשיבא הכל סוכה אחת. אך הא חזינן דאף בטלית קאמר הדעת תורה דמברך שנית אע"פ שהוא אותה טלית.

אלא החילוק הוא בדבינא דהבית מאיר כיון דהכל סוכה אחת נמצא דלא הסיח דעתו ממצות סוכה, ואף כשהולך לסוכה אחרת הוה כיוצא על מנת לחזור לסוכה ידיה, משא"כ הכא דהסיח דעתו.

מיד יאכל יותר מכביצה

הנה איתא במשנה ברורה (סי' תרל"ט ס"ק מ"ו) שמנהג העולם כדעת הפוסקים שאינם מברכים לישב בסוכה אלא בשעת אכילה, אבל אם יושב שעה בסוכה קודם אכילתו אין מברכים, והברכה שמברכים אחר כך על האכילה היא פוטרת הכל שהיא העיקר.

אמנם כתב בשם האחרונים דנכון הדבר לצאת גם דעת שאר הפוסקים ולא לישב כך בסוכה בלי ברכה, ועל כן תיכף בבואו מבית הכנסת יברך על דבר שהוא מחמשה מינים ויאכל ממנו מעט יותר מכביצה ויברך לישב בסוכה ולא יברך אחר כך בשעת אכילה.

ושאלוני למה צריך לאכול יותר מכביצה, הא גם אם יאכל קצת, יצטרף להקביעות של האכילה אחר כך. וכמו שמצאנו לענין משקין וכדלקמן:

א. משקין באמצע הסעודה חשיבי קביעות

הנה מבואר בשער הציון (סי' תרל"ט ס"ק כ"ט) דהא דאמרין דשרי לשתות משקין חוץ לסוכה, דוקא בשותה משקין לחודא, אבל משקין שבאמצע סעודה אסור לשתות חוץ לסוכה, דגם הם חלק מהקביעות, והיינו דבעינן תשבו כעין תדורו, ואדם כאשר אוכל קבע לא ישתה חוץ לביתו והכי נמי בסוכה. [אמנם בשער הציון אסקה בצריך עיון].

וכן מבואר בדברי קמאי (ר"ן סוכה י"א א' בדפי הר"ף ד"ה אוכלין, ריטב"א סוכה כ"ה א') וילף בר"ן (שם) מהא דאיתא (משנה סוכה כ"ה א') אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה, דמשמע דשתיית עראי מותר ביחד עם אכילת עראי ולא ביחד עם אכילת קבע. וכך נקט בתשובות בנין שלמה (להגאון רבינו שלמה הכהן מוילנא סי' מ').

מעתה כשם שמצאנו שמשקין באמצע הסעודה מצטרפין לקביעות האכילה, הוא הדין כל חלק מהאכילה חשיב קביעות. ותיקשי כהנ"ל.

ב. אין קשר בין ב' האכילות

אך באמת בלאו הכי תיקשי דהרי תמיד מברכין בהתחלת הקביעות אע"פ דאינו אוכל מיד כביצה ועוד, ואם כן מאי שנא הכא דבעינן מיד כביצה ועוד, ועל כרחך כיון דמפסיק ביניהם לא מצטרפי אהדדי.

אך באמת שפיר שאלוני, דאע"פ דמפסיק ביניהם, הרי במשקין אסרינן לשתות חוץ מהסוכה אף שהם נפרדים מהאוכל, אלא דאמרין דכיון שיש קביעות הכל קבוע, ואם כן הכי נמי במקצת אכילה שנפרדת מכל האכילה מכל מקום נעשית הכל קבועה.

אלא יש לומר דכוונת המשנה ברורה בגוונא שאין קשר בין האכילה עכשיו והאכילה דאחר כך.

ג. שכח לברך יאכל מעט ויברך

הנה חזינן במשנה ברורה (סי' תרל"ט ס"ק מ"ח) בשם לבושי שרד, שאם שכח לברך לישב בסוכה וכבר אכל סעודתו, יברך ויאכל מעט. [ונפרי מגדים איתא שיאכל כזית, ובמטה אפרים איתא שיאכל כביצה ועוד].

וצריך ביאור אמאי בעינן לאכול מעט, הרי כבר אכל כדי קביעות. ויש לומר דזה רק משום תקנת הברכה שהוא רק על אכילה.

ד. נמלך באמצע אכילתו

הנה להאמור, אם אכל חוץ לסוכה פחות מכביצה וגמר בסוכה, נמצא שעבר למפרע בזה שאכל חוץ לסוכה.

וכל זה כשהיתה דעתו לאכול בקביעות, אבל אם אכל פחות מכביצה שלא על מנת לגמור, ואחר כך נמלך וגמר, הנה באלף למטה (סי' תרכ"ה) כתב דאם התחיל לאכול בסוכה שלא על מנת לקבוע ואחר כך נמלך לקבוע לא מצטרפי. [ולענין כזית בלילה הראשונה יש לומר דמצטרפין].

ולאידך גיסא אם אכל בסוכה על מנת לגמור לאכול כביצה

ועוד, ונמלך שלא לגמור, יש לעיין אם אכילתו המועטת חשיב קביעות, ונפקא מינה אם מותר לו שלא לגמור דבזה יעשה שיהא ברכה לבטלה. וכן נפקא מינה לענין הסוכה כשנמלך ולא גמר אם תהא מותרת בהנאה. [וכל הנ"ל צריך עיון].

בירך ונפסל הסוכה

עובדא הוה במי שבירך המוציא לחם מן הארץ ולישב בסוכה, ולפני שהתחיל לאכול נפסלה הסוכה, הלכך חשב לאכול רק פחות מכביצה ועוד שפטור מסוכה, בשביל שברכת המוציא לא יהא לבטלה.

ויש לעיין האם באמת מהני שלא יהא ברכה לבטלה.

א. הפסק בין המוציא להאכילה

הנה יש לומר דלא מהני, דאכתי ברכת המוציא יהא לבטלה, דהרי אגלאי דהברכה דלישב בסוכה היה לבטלה, ואם כן יש כאן הפסק של דיבור בין הברכה דהמוציא להאכילה.

וכעין זה בבירך העץ על פרי, ואחר כך בירך שהחיינו, ונתברר שכבר אכל הפרי, דברכת שהחיינו הוה הפסק בין הברכה להאכילה. וכמו כן בבירך המוציא ועל אכילת מצה על מצה בליל ט"ו ונתברר שהמצה לא היתה שמורה. [וכן המצה שהכין לכורך לא היתה שמורה].

ב. הפסק בין הגפן לשתית היין

הנה אשכחן כעין זה לענין קידוש, דהנה כתב במגן אברהם (סי' רע"א ס"ק ל"ב) שאם הקידוש לא עלה לו, כגון שקידש על מים וסבר שהוא יין, וצריך לקדש שנית, אם היה דעתו לשתות יין בתוך הסעודה אין צריך לברך שנית בורא פרי הגפן, שהברכה דבורא פרי הגפן חלה על היין שישתה אחר כך בתוך הסעודה.

וכתב הגרע"א (גליון שם) דאינו כן, דבכל אופן צריך לברך שנית בורא פרי הגפן, דכיון דנוסח הקידוש שאמר על הכוס של מים לא הוי קידוש, אם כן הוי הפסק בין הברכה דבורא פרי הגפן לשתית יין אחר, ואם כן הבורא פרי הגפן הוה ברכה לבטלה.

ואם כן הכי נמי בנידון דידן, כיון דהברכה דלישב בסוכה היה לבטלה, נמצא דהוה הפסק בין ברכת המוציא להאכילה, ואם כן צריך לברך המוציא שנית.

ג. נפסלה רק לאחר הברכה

אמנם העירוני לחלק, בין אם הבחין שהסוכה היתה פסולה מקודם הברכה, דבזה דמי להגרע"א הנ"ל דהוה ברכה לבטלה, ובין אם נפסלה רק לאחר הברכה, דאז הברכה היתה כדינה, דנהי דאגלאי דהוי לבטלה מכל מקום הפסק לא הוה. ולענין צריך ראייה.

ד. נפסלה לפני שאכל כביצה

הנה לכאורה הכי נמי אף אם אכל פחות מכביצה בסוכה, ורק אז נפסלה הסוכה, מכל מקום אגלאי דברכת לישב בסוכה היה ברכה לבטלה, דהרי לא הספיק לאכול שיעור המחייב ברכה.

ולפי זה נמצא דאסור לאדם להמלך מלאכול לפני שאכל כביצה ועוד. אלא יש לדחות, דאם נימא דבכל קביעות, כל חלק ממנו נעשה קבוע, אם כן יש לעיין אם אפילו בנמלך ולא אכל כביצה מכל מקום כל חלק ממנו חשיב קבוע.

ה. הפסק בין קידוש לשתית היין

הנה איתא (משנה ברורה סוף סי' תרל"ט) דאם קידש בסוכה והתחיל לאכול ואחר כך ראה שיש גג על הסוכה, ידי קידוש יצא, ויצטרך לברך שנית לישב בסוכה.

וראיתי מקשים אמאי יצא ידי קידוש הא יש הפסק בין הקידוש לשתית היין על ידי הברכה דלישב בסוכה שהיה לבטלה.

ולענין לא אדע אם קידוש נפסל מכא הפסק דיבור, דמצאנו הכי רק בברכת הנהנין, כגון בגוונא הנ"ל בברכת בורא פרי הגפן שמתבטל מחמת הפסק בין הברכה להשתיה.

ונפקא מינה אם כבר בירך בורא פרי הגפן מבעוד יום, ופורס מפה ומקדש ואינו מברך בורא פרי הגפן, אם סח בין הקידוש לשתיה, לכאורה יש לומר דשפיר דמי.

ואם כן הכי נמי דבינא הנ"ל (דסוף סי' תרל"ט) אע"פ שהפסיק בדיבור [על ידי ברכת לישב בסוכה שהיה לבטלה] בין הקידוש לשתית היין, לא הוה הפסק. ונהי דאשתכח ששתה הקידוש בלא בורא פרי הגפן מחמת שהפסיק, מכל מקום שפיר יצא ידי קידוש, וכמו בשכח לברך בורא פרי הגפן. [עי' בתשובות אמרי יוסף להג"ר מאיר אריק ח"ב סי' קע"ג].

ענף ב' - דיני הסוכה

ט"ו להקל, דספק דרבנן לקולא אף כשיש חזקת איסור.

ג. תרתי לריעותא

אבל באמת יש לדון להתיר גם אם נוי סוכה אסור מדאורייתא, דהא יש להנוי חזקת היתר ומספק שרי, ואף שיש חזקת הגוף שאסור, הנה זהו דינא דתרתי לריעותא.

[א"ה. היינו דמכיון דאיכא חזקה דמעיקרא דחזקת היתר, כנגד חזקה דמעיקרא דחזקת הגוף, אזלינן בתר החזקה דמעיקרא דחזקת היתר דמסייע לו חזקה דהשתא דהרי נפל לפנינו, ואמרין דכמו שעכשיו נפל גם היה כך מקודם לפני שישב בסוכה, נמצא דאיכא תרתי לריעותא בחזקה דמעיקרא הנגדית, החזקה דמעיקרא והחזקה דהשתא].

ד. הלפניך אינו מורה על הדין

אך יש לדון דאין להתיר משום תרתי לריעותא, לפי מה שכתב הגרע"א (דרו"ח כתובות ט' א', ובתשובות שבסוף ספר דרו"ח) דתרתי לריעותא אמרינן רק כאשר מכאן ולהבא קם דינו הכי, והיינו שהחסר לפניך מורה את הדין שמורה החזקה דמעיקרא, כגון במקוה שחסר, החסרון מורה שהטובלים בו נשארים בטומאתם. וכן בסכין שנפגמה שהפגם מורה שהנשחט בו הוא נבילה. [וכך כתב בחזון איש].

[אף שמקושיית קמאי (רא"ש מובא בשיטה מקובצת כתובות שם) בפתח פתוח שמעינן דלא סברי לה כתיורן הגרע"א, אך תירוצא דידהו דלא הוה חסר ואתאי, נימא דלא קיימא לן הכי, ואם כן הדרין לסברת הגרע"א].

מעתה לדברי הגרע"א, הרי בנידון דידן אינו כן דהרי הא שהנוי עכשיו על הרצפה לפנינו, אינו מורה שהוא מותר בהנאה, דהרי דילמא נפל רק לאחר שכבר נאסר, ואם כן יש לאסור.

ה. חסר ואתאי

תו יש לדון דאין להתיר משום תרתי לריעותא, דהרי יש לדון אם בעינן חסר ואתאי בתרתי לריעותא.

אך יתכן שגם נפילת הנוי היא בבחינת חסר ואתאי. ועוד הא בחזון איש (יו"ד סי' רט"ו לדף ב' ב' ד"ה תוד"ה התם) הכריע דאמרין תרתי לריעותא אף בלא חסר ואתאי. [והוכיח הכי מהא דהשוחט בסכין ונמצא הסכין פגומה (סוגיא בחולין י' א') מטרפין מפאת תרתי לריעותא אע"ג דליכא התם חסר ואתאי].

ו. דבר שיש לו מתירין

תו יש לדון, דבאמת יש להחמיר גם אם נוי סוכה אסור רק מדרבנן, דהא אפשר להשתמש בנוי לאחר סוכות ואם כן הוה דבר שיש לו מתירין. ואף שיש חזקת היתר דשרי, הא יש נמי חזקת הגוף לאיסור, והוה חזקה כנגד חזקה, ושוב יש להחמיר, ואף שחזקת היתר איתרע, מכל מקום אם אין תרתי לריעותא הוה ליה ספק השקול.

[אך אם הוה דיינינן רק על חזקת היתר, בזה היה מותר, אע"פ דיש לו מתירין. והגרע"א (גליון סי' ש"ח סע' ז') נסתפק בזה, דלהסוברים דהרוב לא מהני, אולי גם חזקה לא מהני. וצריך עיון מהא דכתב ברמ"א (סי' שס"ה סע' ז') במבוי שנטלו קורותיו או לחייו בשבת, וספק אם נסתר מערב שבת או לא, דאזלינן לקולא, דלכאורה יש ללמוד מהתם לקולא, דהרי גם התם הוה דבר שיש לו מתירין].

ז. העולה מן האמור

העולה מן האמור, אם איסור הנאה מנוי סוכה הוה מן התורה, יש להחמיר, כיון דליכא תרתי לריעותא לסברת הגרע"א, ואם כן יהא אסור בתורת ודאי משום חזקת הגוף, דאמרין דנפל ככל המאוחר.

ואם האיסור רק מדרבנן יש לדון להקל כד נימא כהפרי חדש הנ"ל. וכמדומה דבאמת האיסור הנאה מנוי סוכה הוה מן התורה דאמרין (שבת כ"ב א') אבוהון דכלהון דם. [א"ה. היינו דילפינן איסור הנאה דנוי סוכה מכסוי הדם דכתיב "ושפך וכסה" במה ששפך יכסה שלא יכסו ברגל כדי שלא יהו מצות בזויות עליו. חזינן דגם לענין נוי סוכה הוה דין דאורייתא].

צורת הפתח מהסכך

הנה איתא ברמ"א (סי' תר"ל סע' ב') דהיכא דבעינן צורת הפתח להכשיר הסוכה, אין צריך קנה על גביהן, דסוף הסכך הוא גם הקנה העליון של הצורת הפתח. [אם הספח והקנה מגיע לסכך].

ובחזון איש (יו"ד סי' קע"ב סק"ב ג') פליג דלא מהני הסכך לצורת הפתח. ומכל מקום מודה אם הסכך יורד למטה.

ותיקשי דאיתא ברמ"א (סוף סי' תר"ל) בשם הגהות מיימוני (פ"ה מהל' סוכה אות ל') דבעינן שהדפנות יהיו קודמים לסכך, אבל אם הסכך קודם לדפנות הוה תעשה ולא מן העשוי. ואם כן היאך מהני הנ"ל לענין צורת הפתח, הרי הדפנות אינם קודמים להסכך אלא הסכך והדפנות באים ביחד.

סוכה גזולה

הנה ילפינן בגמרא סוכה (כ"ז ב') דסוכה גזולה פסולה. והקשו תוספות (סוכה ט' א' ד"ה ההוא) אמאי בעינן קרא שסוכה גזולה פסולה, הרי בלאו הכי מיפסל דבכל התורה כולה פסלינן מצוה הבאה בעבירה.

והנה ראיתי בספר בנין דוד (לרבינו דוד דוב טאוב זצ"ל, גאב"ד דאברזינסק, מסכת סוכה ל' א') שכתב ליישב דיש לומר דהיתה שאולה ושלח בו יד, דמפאת מצוה הבאה בעבירה ליתא דגם בלא העבירה היה יוצא בה, אמנם פסול סוכה גזולה איכא, דהרי לאחר ששלח בו יד הוה גזולה.

א. ב' טפחים פסול וב' טפחים גזול

הנה לענ"ד יהא תליא במה שדן הגרע"א (אותיות דהגרע"א סוכה י"ח א') ליישב קושיית התוספות, דנפקא מינה היכא דיש שני טפחים סכך פסול ושני טפחים סכך גזול, דליכא משום מצוה הבאה בעבירה, דהא בלא סכך זה גם כן כשר, דהוי ב' טפחים אויר וב' טפחים סכך פסול דכשר, ולזה איצטרך קרא דגזול הוה פסול בעצמותו דהשתא הוה ליה ד' טפחים סכך פסול. [וכך כתב הגאון פתח הבית בספר דבר בעתו על מסכת סוכה אות ל"ב, ששמע מתרצים כך בשם הגאון המנוח המפורסם החסיד מוהר"ר יוסף אבד"ק פיזר והוא חתנא דהנודע ביהודה. ובכתיבי קהילות יעקב החדשים סוכה סי' קמ"ז מביא כך בשם רבי משולם איגרא].

וכעין זה יש לדון ליישב, דנפקא מינה בסכך כשר ועליו סכך גזול, דמפאת מצוה הבאה בעבירה ליתא דגם בלעדיו יש הכשר סוכה, אבל לבתר קרא מיפסל דהוה סכך פסול.

ב. אזלינן בתר השתא

אמנם כתב הגרע"א דליתא להאי תירוצ', דגם בלא קרא דסוכה גזולה, אע"פ דהסוכה בכללות אינו בא מכח עבירה דאף בלא העבירה הסכך היה כשר, מכל מקום השתא הסוכה מתכשרת לא על ידי אויר אלא על ידי הסכך הגזול, ואם כן הוה מצוה הבאה בעבירה.

והנה נהי דסכך גזול ג' טפחים פסול הסוכה, דחשבינן דבלעדיו היה אויר, וכמו דכתב במנחת חינוך (מצוה שכ"ה), חזינן דאזלינן בתר אילו לא היה. אך יש לומר דתרתי איתנייהו, דלא רק דיינינן מה היה אילו לא היה סכך הגזול, אלא דיינינן גם דהשתא האי סכך קא עביד למצוה ואם כן יצטרף בהדי ב' טפחים.

ג. השתא הסוכה גזולה

חזינן דסבירא ליה להגרע"א דלא אזלינן בתר מעיקרא מה היה לולא העבירה, אלא אזלינן בתר השתא, דהשתא נתחדש כאן דהסוכה הוא גם מכח העבירה.

[ולא דמי למה שכתבו תוספות (סוכה ל' א' ד"ה משום) דבאשירה ליכא מצוה הבאה בעבירה, דהתם אין האשירה סיבת המצוה, משא"כ בהנ"ל הרי עכשיו הסוכה כשירה מחמת סכך גזול].

מעתה הכי נמי אין לתרץ כתיורן בנין דוד הנ"ל, דהרי אזלינן בתר השתא, והרי השתא דשלח בו יד נתחדש כאן מצב דהסוכה היא גם מכח העבירה.

נוי סוכה שנפל

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תרל"ח סע' ב') דאוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה אסור להסתפק מהם כל שמונה אפילו נפלו.

וכתב ברמ"א (שם סע' א') דאיסור הנאה מסוכה ומנויה היינו דוקא בישוב בהסוכה פעם אחד, אבל אם רק הזמינה לסוכה ולא ישב בה, לא נאסרה, דהזמנה לאו מילתא היא.

ויש לדון בנוי סוכה שנמצא על הרצפה וספק אימת נפל, אם לפני שנתקיימה בסוכה ישיבת סוכה ושרי, או דילמא לאחר שנתקיימה ישיבת סוכה ואסירא.

א. דרבנן או דאורייתא

הנה תליא אם האיסור להשתמש בנוי סוכה הוה מן התורה או רק מדרבנן, דאם מדרבנן מספק ניזיל לקולא ומותר, ואם דאורייתא, ניזיל לחומרא ואסור.

ב. חזקת הגוף שנפל ככל המאוחר

אבל באמת זה אינו, דהרי יש לדון להחמיר גם אם נוי סוכה אסור רק מדרבנן, דהרי יש כאן חזקת הגוף שנפל ככל המאוחר.

אלא דתליא בדין ספיקא דרבנן בחזקת איסור, דעת הש"ך (יו"ד סי' ק"י דיני ס"ס אות כ') להחמיר, משא"כ דעת הפרי חדש (שם סי' ק

ובשלמא אם קני הסכך מונחים באותו רוח של הצורת הפתח, יש לומר דל מהכא האי קנה האחרון, באופן דגם בלא האי קנה איכא סכך כשר. אמנם אם הקנים מונחים בכון אחר מהצורת הפתח, נמצא צורת הפתח הוה מכח הרבה ראשי קנים של הסכך, ואין כאן קנה אחד שנוכל לומר עליו דל מהכא, ואם כן תיקשי כהנ"ל.

א. לא מהני בבת אחת

הנה תליא מהו היכא דהוה דפנות וסכך בבת אחת. והנה אמרין בגמרא (סוכה י"ג ב') בסיכך בענפי תאנים ובהן תאנים וכדומה, אם אוכל מרובה על הפסולת, פסולה. [דהפירות פסולים לסכך]. והקשו בתוספות (שם ד"ה אם) הרי אמרין (חולין קכ"ט א') דבית שסיככו בזרעים טיהרו משום דבטלינהו, נמצא דהפירות בטלים להבית ופקע טומאתם וכשרים לסיכך. ותיירצו בחד תירוץ דפסול משום תעשה ולא מן העשוי, דבעין דלא מקבלי טומאה בשעת סיכך.

חזינן דאע"פ דהוה בבת אחת, דבשעה שמשכך נתבטלו הפירות להסכך, מכל מקום בעינן שלפני העשייה יהא כשר לסכך ולא סגי שיהא בבת אחת עם העשייה.

ואם כן לפי זה הדרא קושיין לדוכתא, דלכאורה הכי נמי לא מהני שיעשה הסכך ודפנות בבת אחת.

ב. מהכא יליף הקהלות יעקב לענין סופר

הנה יליף בקהלות יעקב (סוכה ס" כ"ד) מתוספות הנ"ל, לענין סופר שכתב מזוזה בדיו של חבירו, ואחר כך הסכים בעל הדיו, דנימא דהוה תעשה ולא מן העשוי, דאע"פ דהסופר קנה הדיו בשינוי, אך מכל מקום הוי בבת אחת.

ענף ג' - סכך פסול

היחיד ספיקו טמא. ועיין בחזון איש בטהרות (ס"י ד' ס"ק ג') שנסתפק בזה, ובחזון איש במכשירין (ס"י ו' סק"ח) נקט דאינו נידון בחילופי הרשויות, אך אסקה בצריך עיון.

מהו לענין לסכך בו, דהנה אם נימא כהך גיסא דתפארת יעקב דסכך טמא פסול לסכך בו אע"פ דאינו מקבל טומאה, אם כן לכאורה הכא פסול לסכך דהרי הוא טמא. אלא יש לדון האם נימא דהכא כשר לסכך דנהי דמחלטינן דהוא טמא ודאי מכל מקום נימא דלענין שאר דיני התורה אזלינן בתר ספק ספיקא ואמרין שהוא טהור.

אמנם אם נימא כגיסא הנ"ל דסכך כשר לסיכך אף אם הוא טמא כל זמן שאינו ראוי לקבל טומאה, אם כן יש לומר שכשר לסכך בו, דאע"פ שהוא טמא מכל מקום הרי לענין הנידון אם חשיב ראוי לקבל טומאה נימא דאזלינן בתר ספק ספיקא. אך יש לומר דמכל מקום אין לסכך בו דהרי יקבל טומאה.

ה. נפקא מינה בהנ"ל לענין אתרוג

הנה תליא זה נמי באתרוג של תרומה ויש ספק ספיקא דאינו נטמא אבל איירי ברשות היחיד ומטמאין ליה, האם אמרין דממילא נפסל מכיון דאין בו בהיתר אכילה, או דילמא בשאר דיני התורה אזלינן בתר דין ספק ספיקא.

נפקותות בדיון פרוץ כעומד

הנה איתא במשנה בסוכה (ט"ו א') המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה, אם יש ריוח ביניהן כמותן שמלא בסכך כשר, כשירה. ואמרין בגמרא (שם) דהוה פרוץ כעומד וכמאן דאמר פרוץ כעומד מותר. [ודחינן דכמותן היינו במעדיף, או דאם היו נתונים שתי נותנן ערב].

והקשו היכי משכחת לה דהוה פרוץ כעומד, הרי איירי כשמנין השפודין שוה למנין הרווחים המלאים בסכך כשר, והשפוד הראשון הסמוך לדופן איכא למימר דופן עקומה, ואם כן לעולם תחילתו סכך כשר וסופו סכך כשר ורק באמצע סכך פסול, ואם כן מנין הכשר יתירה על סכך הפסול באמצע, ואם כן אין כאן פרוץ כעומד אלא הוה עומד מרובה.

תירוץ א' - לשבת תחתיו

הנה יש ליישב דאף כשהסכך הפסול סמוך לדופן, מכל מקום אי אפשר לדון דופן עקומה אלא אם כן הסכך הפסול לא יהא נידון כחלק מן הסכך אלא כדופן, משא"כ אם דיינינן דהוה סכך כשר משום פרוץ כעומד, אם כן נידון כחלק מן הסכך.

ונפקא מינה האם מותר לישב תחת השפוד, דאם הוה מכשירין משום פרוץ כעומד, אם כן כל שאין כאן שיעור של

[כהאי גיסא בתוספות הרא"ש (חולין ל"ו א' ד"ה כגון) דגם בספק אם מקבל טומאה דיינינן חילוקי הרשויות, וכמו דדן הגרע"א בכלים (פרק י"ב משנה ו') בתנור שנחלק וספק אם ניתץ רובו דנימא ספק טומאה ברשות

סכך פסול, נדי טפחים לרוב הפוסקים, או אף ג' טפחים להראב"ד והרי"ן, יכול גם לשבת תחתיו, אבל אם פרוץ כעומד פסול וכל ההכשר משום דופן עקומה, הך שפוד ראשון נחשב מהדופן ולא מהסוכה ואם כן אי אפשר לישב תחתיו.

תירוצ' ב' - ז' על ז'

תו נפקא מינה בסוכה קטנה ובעיני ז' על ז', דאם פרוץ כעומד כשר, יש לחשוב את השפוד הראשון בתוך ז' על ז' והסוכה כשירה, אך אם פרוץ כעומד פסול, וכל ההכשר רק מפאת דופן עקומה, אם כן הוה פחות מז' על ז' והסוכה פסולה.

כעין זה באור שמח

הנה שמעינן מב' נפקותות הנ"ל דזימנין אמרינן פרוץ כעומד ולא דופן עקומה, והנה מצאנו כעין זה באור שמח (פ"ה הל' סוכה הי"ד), דהנה הקשה ברמב"ן (מובא בר"ן סוכה מ' ב' בדפי הרי"ף) דלמאן דאמר סכך פסול בדי' אמות למה לי הילכתא דדופן עקומה.

וכתב באור שמח דנפקא מינה שנחשב הסכך פסול חוץ מן הסוכה בתור דופן עקומה ועל ידי זה יוכשר הז' על ז' שלאחר מכן, וזה רק אם אמרינן דופן עקומה, אבל בלא דופן עקומה איכא גוונא דהוה פסלינן הסוכה מדין חמתה מרובה מצילתה.

אלא דברי האור שמח היינו דעל ידי הדופן העקומה תתכשר הסוכה ובלא זה יהא חמתה מרובה, אבל לעיל כתבנו באופן הפוך, דעל ידי דופן עקומה יפסל הסוכה ורק אם לא נימא דופן עקומה אלא פרוץ כעומד תתכשר הסוכה.

תירוצ' ג' - הדופן אינו מגיע לסכך

תו נפקא מינה בדין פרוץ כעומד, כאשר אי אפשר למידן דופן עקומה, כגון שאין הדופן מגיע עד הסכך ובעיני לגוד אסיק, ובה כתב בר"ן (סוכה ט' א' בדפי הרי"ף) דלא אמרינן ב' הלכות ביחד, כגון גוד אסיק ודופן עקומה, ואם כן יהא כל ההכשר רק מדין פרוץ כעומד.

תירוצ' ד' - במקום שאין דופן

תו נפקא מינה בדין פרוץ כעומד, דהנה יש לעיין בשני דפנות כהלכתן ושלישית שאינה גמורה, ויש סכך פסול הסמוך לדופן שלישית.

הנה מה שסמוך לדופן עצמה ודאי יש לדון בו דופן עקומה. אך יש לעיין בסכך פסול שנמצא במקום שאין שם דופן, [כגון שהשלישית היא שבע טפחים, ובה קיימא לן דסגי בזה, וגם צורת הפתח לא בעינן], האם יועיל שם דופן עקומה.

והנה אם אמרינן ב' הלכות בדופן עקומה, כגון גוד אסיק ודופן עקומה, מסתברא דגם בזה יועיל, אך אם לא אמרינן ב' הלכות, יש לעיין בבכהאי גוונא.

נמצא ד' נפקותות בדין פרוץ כעומד, תרתי קמייתא דלא נצטרך להגיע לדין דופן עקומה וממילא יוכל לשבת תחתיו או לצרף לז' על ז', ותרתיה בתרייתא בגוונא דאין דופן עקומה.

תירוצ' ה' - שפוד סמוך לרוח רביעית

תו העירו לתרץ, דלעולם איירי שהשפוד בסוף הסוכה ואינו סמוך לדופן אלא סמוך לרוח רביעית שהיא פתוחה, והרי בזה ודאי לא אמרינן דופן עקומה, ולכן בעינן לדין פרוץ כעומד.

אלא תיקשי דנימא על האי שפוד אחרון כמאן דליתא וממילא יהא עומד מרובה. ועיין לקמן.

סכך פסול כמאן דליתא

הנה סכך פסול בסוף הסוכה שאינו סמוך לדופן אלא סמוך לרוח רביעית שהיא פתוחה, כתבנו לעיל (בתירוצ' ה' הנ"ל) דיש לדון דאינו פוסל הסוכה, דנימא על האי סכך פסול כמאן דליתא וממילא יהא עומד מרובה.

א. לב"ח לא אמרינן כמאן דליתא

הנה יש לדון דלא אמרינן כמאן דליתא, וכמבואר בדברי הב"ח שהביא בביאור הלכה (סי' תר"ל סעי' ה' ד"ה ובלבד).

דהנה איתא בשולחן ערוך (שם) דמחיצה שיש בה פירצה יותר מי' אמות לא חשיב דופן לסוכה, ודן בביאור הלכה (שם) האם נימא דהא דלא מהני היינו דוקא דעל ידי זה חשיב פירצה ולא פתח ואסור לישב במקום הזה לצאת ידי מצוה אף דמסוכך מלמעלה, אבל בשאר הדופן שנשאר שם שיעור סוכה ויותר אפשר דשרי, דלא גריעא זה מאם חסר ממקום הפירצה והלאה לגמרי דבודאי הסוכה היה כשירה.

אמנם כתב בביאור הלכה דמשמע מלשון הב"ח דבאמת עד ידי זה נפסד כל המחיצה.

מעתה הרי לדברי הב"ח דלא אמרינן כמאן דליתא, אם כן הכי נמי נימא בנידון דידן דלא אמרינן דהאי סכך כמאן דליתא ואם כן בעינן לדין פרוץ כעומד.

ב. שאני סכך שאי אפשר לחלקו

תו יש לדון כהנ"ל אף אם נימא דלא כחידושא דהב"ח, אלא כדצייד בביאור הלכה (שם) דבאמת אמרינן דל מהכא, דיש לדון דהיינו רק במחיצות, אבל סכך הוא אחד ולא שייך לחלקו שהסוכה נגמרת באמצע הסכך.

אך באמת אין הדבר ברור ושפיר יש לומר דהסוכה דנגמרת היכן שהוא רוצה באופן דיסוד הנ"ל יהא רק להב"ח.

ג. חלק מהד' טפחים בולט לחוץ

הנה לכאורה יש כמה ראיות דיכול לומר דהסוכה נגמרת כרצונו אף באמצע ולהכשיר על ידי זה את הסוכה.

חדא, דהנה איתא בשולחן ערוך (סי' תרל"ב סעי' א') דאין ישנים תחת סכך פסול כל זמן שיש בו ארבעה טפחים. וכתב במשנה ברורה (שם סי"ק ז') דאפשר אפילו אם בפנים הסוכה אין בו כי אם ג' טפחים וטפח אחד בולט לצד חוץ אפילו הכי אסור לישב תחתיו. וכתב בביאור הלכה (שם) מהמגן אברהם בשם המאור, דאייירי בסוכה קטנה וכאשר נכח אלו הארבעה טפחים מהן לא ישאר הכשר סוכה. חזינן דבסוכה גדולה יכול לומר דהסוכה נגמרת כרצונו וכך מכשיר חלק מהסכך.

ד. לחלק ג' טפחים סכך פסול

תו מצאנו כהנ"ל, דהנה כתב בחזון איש (אור"ח מועד סי' קמ"ד סק"ג) דיש לומר דבסוכה קטנה ויש סכך פסול, יותר מג' טפחים ופחות מד' טפחים, דיכול לקחת מהסכך פסול פחות מג' טפחים ולהכשיר הסוכה. חזינן מזה דיכול לומר דהסוכה תגיע רק עד מקום מסויים ולא תמשיך הלאה. [והחזון איש לא הכריע בזה כנגד המגן אברהם].

ויש לומר דגם אם נימא דבהנ"ל לא מהני, היינו דוקא התם שיש שיעור סכך פסול ג' טפחים ואם כן לא מצינן לחלק סכך הפסול, וכמו לענין ד' טפחים סכך פסול, אבל כשיש סכך פסול בסוף הסוכה וקאמר דהסוכה תגיע רק עד הסכך הפסול, בזה לכולי עלמא אמרינן דהסוכה נגמרת כרצונו ואף לדעת המגן אברהם.

ג' טפחים או ד' טפחים

הנה אמרינן (שולחן ערוך סי' תרל"ב סעי' א') דסכך פסול הוי בד' טפחים ובפחות מכן ישנים תחתיו.

וכתב במשנה ברורה (שם סי"ק ג') דהר"ן (ח' ב' ד"ה ולענין) ראב"ד (הובא בר"ן שם) חולקים וסברי דכל דהוי יותר מג' טפחים אין ישנים תחתיו. וכתב בשם החיי אדם (כלל קמ"ו סעי' כ"א) דנכון להחמיר לכתחילה. ובחזון איש (אור"ח סי' קמ"ד סק"ד בדינים העולים) כתב להקל.

א. אין כל כך נפקותא

הנה לענין הא דנחלקו קמאי בסכך פסול יותר מג' טפחים ופחות מד' טפחים אם ישנים תחתיו, שמעתי מגאון אחד שליט"א דליתא נפקותא כולי האי.

דהנה בפסול דאורייתא בסכך מחמירין את שיעור הקטן, דכל טפח הוא 8 ס"מ, אמנם בפסול דרבנן יש להקל כשיעור הגדול, דכל טפח הוא 10 ס"מ.

מעתה הא בדאורייתא מחמירין דטפח רק 8 ס"מ, ואם כן יש להחמיר דד' טפחים שלא לישון תחתיו היינו 32 ס"מ.

אמנם לענין להחמיר בג' טפחים שלא לישון תחתיו, יש להקל עד 30 ס"מ, [והיינו כשיעור הגדול דכל טפח הוא 10 ס"מ], דהא בדיני דרבנן מקילין כהשיעור הגדול לענין לילך מחוץ לתחום, והאי דינא כיון דהוי בפלוגתא הפוסקים יש להקל בשיעור הגדול כיון דהחומרא רק לכתחילה, ואין צריך להחמיר שלא לישון היכא דאיכא רק 24 ס"מ. ולעני"ד צריך עיון בזה.

ב. תקנתא לעשות מחיצת עשרה

הנה התקנה לסוכה היכא דהסכך פסול ג' טפחים ויותר, כתב בחזון איש (אור"ח סי' קמ"ד סק"ד) לעשות מחיצת עשרה מתחת סכך הפסול, ואמרינן ביה גוד אסיק, וכך המחיצה מחלקת סכך הפסול לשנים, דעל ידי המחיצה אינו מצטרף סכך הפסול שמחוץ להדופן לסכך הפסול

שבפנים הדופן בתוך הסוכה, וממילא לא נשאר בתוך הסוכה רק סכך פסול פחות מג' טפחים דאינו פוסל הסוכה. מעתה נראה דהיכא דהסכך פסול יותר מ' 24 ס"מ ופחות מ' 30 ס"מ סגי לעשות מחיצה גובה י' טפחים, אשר כל טפח שליש מהסכך הפסול, דממה נפשך אם יש כאן סכך פסול ג' טפחים, אם כן יש כאן גם מחיצת י' טפחים. ואם ליכא מחיצה עשרה טפחים, אם כן גם ליכא סכך פסול. [אלא דבמחיצה זו רק נכשיר הסוכה, אבל לא נוכל לאכול תחת הסכך להסוברים דבג' טפחים אין ישנים תחתיו]. ובוה אשכחן פתרי דאיכא נפקותא רבתא בהאי דינא דיש לחוש לג' טפחים שלא לאכול תחתיו, שכתבנו לעיל דליכא כל כך נפקותא, אמנם

ענף ד' - נטילת לולב

מהאי טעמא הנ"ל, ואם כן אתי שפיר]. אך אולי כוונת הירושלמי דמזוזה אינו חוב ידיה אלא חוב הבית ומשום הכי קילא. ואם כן בנידון דידן אינו כן.

ב. ביטול בקום ועשה
הנה יש לדון דאכילה בסוכה קדים, דהרי זה שיאכל חוץ לסוכה הוה ביטול עשה בקום ועשה, משא"כ ביטול עשה דלולב לא הוה אלא בשב ואל תעשה.

אמנם לכאורה אינו כן, דאכילה מחוץ לסוכה אין כאן חומר דקום ועשה, מכיון דזה הוה רק שלילת קיום המצוה, כמו דחזינן דבעוסק במצוה אוכל חוץ לסוכה, והרי מחמת עוסק במצוה לא שרינן איסורים. ועיין באור שמח (פ"ד מהל' שבעות הי"ח, ט"ו מהל' מאכל"א הי"ד) ולכן דדן בכהאי גוונא אם חשיב קום ועשה או שב ואל תעשה ואסיק דהוה שב ואל תעשה. [אמנם אם הסוכה רק ספק כשירה, בזה ודאי שיטול הלולב].

ג. אכילה בסוכה הוה כמה מצוות
הנה יש לדון דאיכא גווני דסוכה קדים, דהרי כל האמור היינו דוקא באוכל כביצה ועוד, אבל אם חייב לאכול יותר מכביצה ועוד, נמצא דיש כאן כמה מצוות, ואם כן יש להעדיף הסוכה מהלולב, ואף באוכל כביצה ועוד ושותה מים יש יותר מצוות מלולב.

אך לפי זה סוכה קדים גם באוכל רק כביצה, דהרי יש לדון דאכילת כביצה בסוכה כל חלק ממנה חשיבא קביעות, נמצא דיש הרבה מצוות, וכי תימא דיש לחלק בין כמה כביצים ובין כביצה אחת, זה אינו במשמע, [ניהא ראייה דכל חלק מכביצה לא חשיב קביעות]. וצריך תלמוד.

וכי תימא דיש לדון דמכל מקום כל קביעות הוה רק מצוה אחת ולא כמה מצוות. אך הא פשיטא דמי שאכל חוץ לסוכה ודאי אסרינן להמשיך לאכול באותה קביעות, ולא אמרינן דכבר בלאו הכי ביטל מצוות סוכה, ואם כן חזינן דכל משך הקביעות הוה חיוב חדש, ואם כן שפיר כתבנו דאם יאכל חוץ לסוכה יש כאן כמה ביטולי עשה.

ד. לולב תדיר וסוכה מצוי
אך לאחר העיון נראה דלולב עדיפא, דהנה בשאגת אריה (סי' כ"א) דן לענין ספירת העומר וברכת המזון איזה מהם קדים, וכתב דתליא אם הוה ברכת המזון בשבת או בחול, דבשבת יקדים ברכת המזון דהוה תדיר כלפי ספירת העומר, [אף שג' סעודות בשבת דרבנן, לית לן בה, עיין להלן], משא"כ בחול יקדים ספירת העומר דברכת המזון דחול לא מקרי תדיר אלא מצוי. [אע"ג דספירת העומר דרבנן וברכת המזון מדאורייתא, אך השאגת אריה לשיטתו דאין לדאורייתא קדימה כלפי דרבנן]. ואם כן הכי נמי לולב כלפי סוכה, לולב דהוה חיובא הוה תדיר כלפי סוכה שהוא רק מצוי.

אך יש לעיין דהרי אכתי סוכה תדיר, דהרי איכא חיוב לאכול בו ב' סעודות ביום טוב, וכמו דחשיבין לברכת המזון דשבת ויום טוב תדיר מחמת החיוב סעודה, ואם כן שוב סוכה קדים. אך יהא הנידון כשכבר קיים סעודת יום טוב ומכל מקום צריך עכשיו לאכול.

[ועיין במטה אפרים (סי' תרכ"ה סעי' כ"ב) ובפרי מגדים (א"א ריש סי' תרנ"א)] לענין סוכה בלילה הראשונה ולולב, אך שם הנידון בלילה הראשונה שהיא חובה, משא"כ בנידון דידן איירי בשאר הימים].

ה. כמה אינו תדיר או חד תדיר
וכי תימא דמכל מקום סוכה קדים, דבסוכה יש כמה מצוות, ואם כן עדיף מלולב אע"פ דלולב תדיר, אך הנה חזינן מהשאגת אריה הנ"ל דספירת העומר קדמה לברכת המזון משום דספירת העומר תדיר, אע"ג דבברכת המזון יש כמה מצוות דמשלם מ' זהובים, וספירת העומר הוה רק מצוה אחת ומשלם רק י' זהובים.

וקא נגעא בפיסקא דהפתחי תשובה (יו"ד סי' רפ"ה סק"ב) בחד

ד' מינים ביד אחת

הנה כתב בבית יוסף (סי' תרנ"א סעי' י"ב) בשם ארחות חיים (הל' לולב סי' ט) דבנטל ד' מינים ביד אחת לא יצא. דהרי אמרינן בגמרא (סוכה ל"ד ב') דלא אגדינן אתרוג עמהם משום דכתיב "כפות תמרים" ולא "וכפות".

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ט"ו) דיש להחמיר בשל תורה וצריך לחזור ולנטל. [אבל בלא ברכה, דהרי דעת הט"ז דיצא ידי חובתו כיון שלא היה האתרוג עמהם באגודה אחת].

ויש לעיין לדעת ארחות חיים האם לא יצא ידי חובתו כלל, או דילמא חד מהם מיהת יצא.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי נימא דחד מהם מיהת יצא, דהרי זה כמו אם נטל אתרוג ויצא ידי אתרוג, ואחר כך נטל לולב ואתרוג, שיצא ידי לולב, וכן משמע בחזון איש (או"ח סי' קמ"ט ס"ק א' ד"ה סוכה ל"ד). ואם כן הכי נמי נימא דבנטל בתחילה ביחד דיצא מיהת אחד.

או דילמא יש לומר דלא יצא כלל, מפאת דבמכוון לצאת בכולהו גרע. [וזכר לדבר הא דכתבו תוספות בסוטה (י"ז ב' סוד"ה כתבה) דבב' אתרוגים לא יצא, ולא אמרינן דיצא בחד מיניהו].

ב. אחד מהם פסול

הנה מבואר בפוסקים [עיין משנה ברורה סי' תרנ"א ס"ק מ"ו] דבמכוון לצאת בד' מינים ואחר כך ראה דחד מיניהו פסול, יצא עכ"פ במינים הכשרים, ואם כן הכי נמי בנידון דידן נימא דיצא עכ"פ במין אחד.

אמנם נידון דידן גרע, דבמכוון לתרווייהו מיפסלא. ופשוט. [א"ה. היינו דהתם המין הפסול כמו שאינו, משא"כ הכא דכולם כשרים ובכל זאת כוון לצאת בהם אם כן לא יצא כלל].

ג. לקח ה' מינים

הנה אם לקח ה' מינים וחשב דיוצא בכולם, יצא עכ"פ בד', אבל הכא לענין נידון דידן אינו דומה. [א"ה. דהרי התם המין החמישי הוא מיותר ואינו שייך להמצוה משא"כ הכא דכולהו הוה חלק מהמצוה והרי נטלם שלא כדין].

באלף למגן (סי' תקי"צ סעי' י"ז בהג"ה) אייתי דברי מהרש"ם דבמכוון לט' טרומיטין בתרועה, ולא נתכוין לצאת בג' טרומיטין, אם כן בנתקלקל התרועה לאחר ג' טרומיטין, לא יעלו לו אפילו ג' ולא יצא אף לרש"י, ולהאמור אינו כן, שיצא עכ"פ בחלק מהם.

ד. חציצה

הנה שמעתי מגאון אחד שליט"א לדון דלא יצא ידי חובתו מפאת חציצה, והיינו דאיכא למילף מתוספות (סוכה ל"ז א' ד"ה כ') דאף בחציצה במקצת מיפסל. [וצריך עיון בגדרי הדין אם תליא בזה יכול וזה יכול, או זה אינו יכול וזה אינו יכול].

לולב או סוכה

יש לדון באדם הנמצא זמן קצר לפני השקיעה ביום טוב הראשון, ומוכרח לאכול ועכשיו יש לו סוכה ולאחר מכן לא תהא לו סוכה, ואם יטול לולב יצטרך לאכול חוץ לסוכה. איזה קדים לולב או סוכה.

א. לולב חובת גברא

הנה יש לדון דלולב קדים, דהרי איתא בירושלמי (סוף מגילה) דתפילין קודם למזוזה מפאת דמזוזה תליא אם יש לו בית ואינו מצוה אקרקפתא דגברא. מעתה הכי נמי אכילה בסוכה היינו דוקא כשרוצה לאכול. אם כן נימא דלולב קדים לסוכה.

[ואע"פ דבירושלמי (שם) הא נחלקו אמוראי אם תפילין קדים או מזוזה קדים, אך יש לומר דבאמת הא נקטינן כדעה הנ"ל, דהרי איתא בשולחן ערוך (יו"ד סי' רפ"ה סעי' א') דתפילין עדיפא, והיינו

תדיר וכמה אינם תדירים, איזה עדיף מעלת תדיר או מעלת רבים. ויש ראייה דהא במזוזה יש יותר משך לזמן המצוה מבתפילין ובכל זאת תפילין קדים, וכי תימא דכל משך זמן חשיבא כחדא, אם כן בלאו הכי ודאי דתפילין קדמו דמניחם כל יום, אלא

ענף ה' - תפילות החג

מערב ויאמר מקרא קודש. ותליא בספיקן הנ"ל באות הקודש. [א"ה. היינו האם חשיב שהשלים היעלה ויבא של אתמול].

ה. לא יתפלל שנים

הנה אשכחן בבן איש חי (פרשת משפטים אות ט"ז) שכתב על נידון דידן דלא יתפלל שנים. ותיקשי יאמר סוכות או מקרא קודש, ואם כן על כרחך חזינן כהצד הנ"ל דלא יועיל. [אך טענו דלדעת הבית יהודה חשיבא הכל יום טוב אחד ובזה פליג הברכי יוסף].

טעה בתפילת מוסף

הנה יש לדון מהו היכא דטעה בתפילת המוספין דסוכות וקאמר הקרבנות של יום אחר. כגון שאמר ביום הרביעי דחול המועד "ביום השני" שזה מספר יותר גדול של מוספין.

א. לחיי אדם אינו חוזר

הנה כתב בחיי אדם (נח"א כלל כ"ח סעי' ט"ז) ופסקו במשנה ברורה (סי' תפ"ח ס"ק י"ג) דאם סיים הברכה אינו חוזר, וטעמיה, דאפילו לא אמר הפסוקים של קרבנות רק אמר "ונעשה לפניך קרבנות המוספין", יצא, אם כן מה שהזכיר הפסוק של הקרבנות של יום אחר לא גרע, והוי כטעה והזכיר מאורע של יום אחר בתפילה דאינו חוזר. [ומצד הפסק לית לן בה דהא קיימא לן בשולחן ערוך (סי' ק"ח סעי' י"ב) בהפסיק בשוגג דבדיעבד אינו חוזר].

ב. לשואל ומשיב חוזר

אמנם בשואל ומשיב (מהדורא רביעאה ח"ב סי' ק"ח) סובר לא כך, דבאמת לא יצא ידי חובתו, וטעמיה, משום דחשבון הקרבנות הוא פירושא דהא דקאמר "ככתוב בתורתך", ואם כן על ידי שהוסיף והזכיר מוספים של חג אחר גרע טפי מאילו לא הזכיר כלל חשבון הקרבנות, דהרי גילה בזה שמה שאמר "ככתוב בתורתך" היתה כוונתו על קרבנות אלו שאינם הנכונים.

ג. נפקא מינה לענין ראש השנה

הנה יהא בזה נפקותא בתפילת ראש השנה, דהנה איתא ברמ"א (סי' תקצ"א סעי' ד', משנה ברורה שם סי' ק"י) לענין מלכיות זכרונות ושופרות, שאם לא התחיל בשום פסוק רק אמר "ככתוב בתורתך" יצא, דבזה נחשב כאלו הזכיר הפסוקים בפיו, מעתה מהו אם קאמר פסוק דאינו מהני. דלחיי אדם יצא ולשואל ומשיב לא יצא.

ד. נפקא מינה באמר בשמיני עצרת חג הסוכות

בשואל ומשיב כתב לענין בברכי יוסף (סי' תרס"ח ס"ק ב') שכתב דאם קאמר בשמחת תורה, ביום "חג הסוכות" הזה, לא מהני, אע"ג דאם קאמר "החג" לחודיה היה מהני. חזינן דבכהאי גוונא המוסף גורע.

אמנם בדעת החיי אדם יש לומר דשאני התם דודאי הוי דבר אחד. [א"ה. היינו דשאני התם דהמילה "חגי" הוא ממש ביחד עם המילה "הסוכות", משא"כ מספר הקרבנות אינו ממש דבר אחר עם מה שאמר ככתוב בתורתך].

לצרף ב' תפילות

מעתה יש לעיין לדעת השואל ומשיב, מהו בקאמר פחות פרים, כגון ביום הראשון של חול המועד במקום לומר שנים עשר פרים אמר עשרה פרים, האם יצא ידי חובתו.

ואם תמצוי לומר דגם כך לא מהני, יש לדון מהו בהזכיר ביום הראשון דחול המועד רק עשרה פרים, וחוזר להתפלל מוסף שנית, האם יכול להזכיר במוסף השניה רק שני הפרים החסרים.

א. אינם מעכבין זה את זה

הנה הנידון היינו אם נימא דהפריים אין מעכבין זה את זה, כמו שכתב במנחת חינוך (פרשת אמור מצוה ש"כ) בדעת הרמב"ם (פ"ח מהל' תמידין ומוספין ה"כ) דאינם מעכבים, [אך הקשה דבגמרא (מנחות מ"ד ב') מבואר דמעכבין], אם כן נימא דלא אמר דבר לא נכון רק לא הזכיר המספר המלא של כל הפריים שהקריבו אלא הזכיר רק חלק מהם.

אמנם בפשוטו גם בכהאי גוונא לא מהני דמכל מקום חסר ליה פריים.

נזכר בשמיני עצרת

עובדא הוה בהושענה רבה במנחה, שאדם שכח לומר יעלה ויבא, ונזכר רק במערב דשמיני עצרת, מה יעשה.

א. לא יזכיר חג הסוכות

הנה בטעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש דצריך להתפלל שנית, ונזכר רק במוצאי ראש חודש, כתבו חכמי פרונינצ"א (מובא ברא"ש ברכות פ"ד סי' ב', ובתלמודי רבינו יונה ברכות י"ח א' בדפי הרי"ף) דהמנחה הוה כמאן דלא צלי וחיוב להתפלל פעמיים מעריב, אע"פ דבמערב אינו יכול להשלים היעלה ויבא.

אמנם רבינו יהודה בתוספות (ברכות שם ד"ה טעה) והרשב"א (שם) פליגי על חכמי פרונינצ"א וסברי דלא יתפלל מעריב שנים כיון דאינו מרויח בזה כלום, דהרי לא יזכיר יעלה ויבא והשמונה עשרה כבר התפלל.

מעתה בנידון דידן, הרי בליל שמיני עצרת לא יזכיר חג הסוכות אלא רק שמיני עצרת, ואם כן לדעת חכמי פרונינצ"א דמתפלל מעריב שנים אף שלא יזכיר יעלה ויבא, אם כן הכי נמי בנידון דידן יתפלל מעריב שנים אע"פ שלא יזכיר חג הסוכות. אך לדעת תוספות לא יתפלל שנים דהרי בנידון דידן נמי לא ירויח להשלים מה שהחסיר.

והנה בעלמא בהאי נידון מבואר בשולחן ערוך (סי' ק"ח סעי' י"א) שמתפלל מעריב שנים ומתנה בנדבה, אבל בשבת ויום טוב ליכא נדבה. ואם כן אינו יכול להתפלל שנית כלל.

ב. יאמר במערב השני "חג הסוכות הזה"

אלא יש לדון שלעולם יכול להתפלל מעריב שנים, ובהאי מעריב לא יאמר "שמיני עצרת הזה" אלא יאמר "חג הסוכות הזה" ואם כן באמת מהני להשלים היעלה ויבא של הושענה רבה.

אלא הרי מצאנו דפליגי אם מהני, דהרי בטעה ואמר בשמיני עצרת את יום חג הסוכות הזה, דעת תשובות בית יהודה (מהר"י עייאש, אור"ח סי' ד', מובא בברכי יוסף סי' תרס"ח ס"ק ב') דמהני, אבל בברכי יוסף (שם) פליג וסובר דלא מהני, דמשום שיגרא דלישנא דקאמר, אם כן כוונתו לחג הסוכות ממש ולא לשמיני עצרת. ובמשנה ברורה (שם סי' ק"ב) מביא בזה פלוגתא רבנן בתראי.

ואם כן יהא האי נידון תליא בהאי פלוגתא, ואם כן מספק לא יוכל להתפלל כך דהיאך יתפלל מספק. [ואין כאן פק ספיקא לחומרא דלמא כחכמי פרונינצ"א דמהני גם בלא מרויח כלום, שהרי קאמר חג הסוכות ויש סוברים דזה לא מהני]. [הנה יש להקשות בעיקר דינא דהברכי יוסף, דהרי מי שסבר דהוא יום חול ואמר יעלה ויבא מישגרא דלישנא של אתמול, ונתברר דבאמת היה ראש חודש. [או בפשוטו יותר שסבר שנמצא ביום אתמול ואמר יעלה ויבא]. מהו לדעת הברכי יוסף. ובפשוטו יועיל אע"פ דאין כוונתו על היום, מכיון דבאמת היום ראש חודש. ואם כן תיקשי דינא דהברכי יוסף].

ג. יכוון בהדיא לשמיני עצרת

אמנם הרי אם יאמר בשמיני עצרת "חג הסוכות הזה" ויכוון להדיא לשמיני עצרת, לכולי עלמא שפיר דמי. דהרי סברת הברכי יוסף היינו דוקא משום דבשיגרא דלישנא אמרינן דכוונתו לחג הסוכות ממש.

וכך כתב בהדיא בבכורי יעקב (סי' תרס"ח ס"ק ב') דגם לברכי יוסף מהני אם זכר בעת שאמר חג הסוכות דהוא שמיני עצרת רק שכח ששמיני עצרת יש לו שם בפני עצמו.

מעתה יש לדון בנידון דידן מהו אם יתפלל שנית ויאמר חג הסוכות ויכוון בהדיא לשמיני עצרת.

[א"ה. וצדי הספק, מי אמרינן דלא יועיל דהרי מכוון בהדיא לשמיני עצרת נמצא שלא השלים היעלה ויבא של הושענה רבה, או דילמא נימא דיועיל, דעכ"פ אמר יעלה ויבא והזכיר המילים של חג הסוכות הזה].

וכך נימא דיועיל לבית יהודה אם כן גם לברכי יוסף יועיל, ואם נימא דלברכי יוסף לא יועיל אם כן גם לבית יהודה לא יועיל.

ד. מקרא קודש

הנה העירו דאיתא בברכי יוסף (סי' תפ"ז ס"ק א') בשם בית יהודה (שם) במי שטעה ולא הזכיר שם החג כלל בשמונה עשרה רק אמר מקרא הקדש הזה, אין מחזירין אותו. [ועיין בברכי יוסף שם שדן בדבריו].

מעתה בנידון דידן בפשוטו נימא שיכול להתפלל פעמיים

ב. לצרף ב' התפילות

מעשה יש לעיין אם במוסף השני יזכיר אידך מוספין, כגון אם ביום הראשון דחול המועד הזכיר במוסף הראשונה עשרה פרים, ואחר כך כשחזור להתפלל מוסף הזכיר עוד שני פרים, האם מצרפין ב' התפילות.

והנה בראש חודש שחל בשבת, ושכח להזכיר שבת ואמר יעלה ויבא, ואחר כך חזר להתפלל שנית והזכיר להיפוך רק שבת ולא יעלה ויבא, מבואר בדברי הפוסקים דלא מהני ויחזור ויתפלל פעם שלישית, והטעם, דמכיון דהזכירה מעכבת, על כרחך אמרינן דבשכח הזכרה התפילה לא חשיב תפילה כלל, נמצא דשניהם אינם תפילה, והוה כמו בגוונא דהתפלל

שמונה עשרה ושכח ברכה אחת וחזר להתפלל שנית ושכח ברכה אחרת. [כך כתב מטה אפרים (סי' תקפ"ב סי' כ"א, הובא בדעת תורה סי' קי"ד סי' ו'), אבל עיין בגור אריה יהודה הקדמון (או"ח סי' י"ז, מובא בדעת תורה שם) דפליג. ועיין במנחת יצחק (ח"י סי' מ'').

ואם כן הכי נמי נימא לענין נידון דידן דלא מצרפין ב' התפילות.

ג. נפקא מינה גם לחיי אדם

הנה יש בזה נפקותא גם לדעת החיי אדם, בגוונא שלא אמר "ככתוב בתורתך", דבכהאי גוונא מודה דצריך להזכיר מנין המוספין, מעתה אם הזכיר רק פחות מהמספר וצריך להתפלל שנית, האם בתפילה השניה יכול להזכיר רק כמספר החסרים. ותליא בהני"ל.

ענף ו' - עניני סוכה [נמסר ע"י אחד מנכדי רבינו]

בעניני סוכה מאזמו"ר זללה"ה שנכתבו ע"י אאמו"ר שליט"א והיו למראה עיני מרן הגאון רבי דב לנדו שליט"א ושש בהם טובא

שאמר שכן דעת הפמ"ג², ועי' בהערה למטה] דמצין למימר דופן עקומה אף רק על מקצת מהסכך הפסול [ולא בעינן דתגיע עד הסכך הכשר], א"כ מצין למימר דופן עקומה רק עד פחות מג"ט בסכך הפסול שבנידו"ד הוא מקום העמוד טפח, ויהא שרי לישב תחת הפחות מג"ט סכך פסול. [דתחת הדופן עקומה עצמה אסור לישב], וכבכל סוכה גדולה שיש בה פחות מג"ט סכך פסול.

ואף שכבר דנו בדברי הגרע"א וכנודע, מ"מ אחר שהנידון הוא בדברנן [דהא מדאורי' הרי העמוד טפח מחלק בין ב' חלקי הסכך פסול וכדלעיל], שפיר אפשר להקל כוותיהו.

[עוד דן אאמו"ר זצ"ל דלכאורי' כיון דבלא"ה יש כאן ג' מחיצות ואין הנידון אלא להפריד בין ב' חלקי הסכך הפסול, א"כ לכאורי' אף ללא מחיצת הטפח תיסיגי בלחי גרידא דהא מדאורי' לחי משום מחיצה, ומדברנן עכ"פ תיסיגי בב' לחיים וכדאמרינן בעירובין צ"ב גבי כלאים וצואה וכו', ואין בזכרוננו מה אמר בזה].

והנה היו אז במחיצת אאמו"ר זצ"ל ב' חכמים מובהקים ונתווכחו עמו, חכם אחד טען דכל מה דאמרינן דמחיצה טפח חשובה כגודרת את כל הרוח, זה רק כשיש זולתה רק ב' מחיצות דנמצא דמחיצת הטפח מכשירה את הסוכה [מדאורי'] ובוזה שפיר אמרינן דחשיבא לגדור את כל רוח ג', אבל בדאיכא ג' מחיצות זולת מחיצת הטפח דבלא"ה יש כאן סוכה כשרה בזה לא חשיב הטפח כגודר את כל רוח רביעית ואינו יכול להפריד בין ב' חלקי הסכך פסול.

והחכם השני טען לאידך גיסא דעד כאן לא מצינו דביטלו חז"ל מחיצת טפח אלא רק כשמהוה את הסוכה דהיינו שמשמש כדופן שלישית בזה ביטלו חז"ל מטפח את השם מחיצה, אבל כשבלא"ה יש כאן ג' מחיצות, וכבנידו"ד, והטפח משמש רק לרוח רביעית בזה לא אשכחן דביטלו חז"ל ממנו שם מחיצה וחשיב שפיר אף מדברנן להפריד בין ב' חלקי הסכך הפסול. ולא נראו לאאמו"ר ז"ל דבריהם³.

א' - אי דופן טפח ברוח רביעית חשיבא לחצות בסכך פסול

ב' - אי מצינן למימר דופן עקומה רק על מקצת סכך הפסול

עובדא הוי בסוכה בת ד' מחיצות ושגודלה ד' אמות, ב' אמות מקורה בסכך כשר וב' אמות מקורה בסכך פסול, ולכאורי' דינה דעד גבול הסכך הכשר כשירה מכאן ואילך פסולה. אלא שבדופן שתחת הסכך הפסול היה עמוד ברוח טפח שבלט לתוך חלל הסוכה, שהמרחק ממנו לדופן שתחת הסכך הכשר פחות מג' טפחים כזה

ונשאל אאמו"ר זצ"ל אי שרי לישב תחת הפחות מג"ט סכך פסול שמהעמוד לסכך הכשר לכל רוחב הסוכה, והשיב דלכאורי' מדאורי' ודאי שרי, דהא מדאורי' סגי למחיצה ג' בטפח הסמוך לכותל [כמבואר בבה"ל סי' תר"ל ד"ה ויעשה], וא"כ האי עמוד טפח אע"ג דגם זולתו איכא ג' מחיצות מ"מ נראה דהוי מחיצת סוכה, וכי היכי דבמחיצת טפח ברוח שלישית כתבו רבנן בתרא"ה דרואין כאילו נמשך וסותם את כל רוח ג' [ולא דמחיצת טפח סגי בעצמותה להכשיר סוכה אלא דינינן לה כגודרת את כל הרוח]. ה"נ במחיצת טפח ברוח רביעית נמי דינינן לה כגודרת את כל הרוח, וממילא בנידו"ד חייצא בסכך הפסול מדופן לדופן, והוי כאיכא בתוך הסוכה רק פחות מג"ט סכך פסול ושרי לישב תחתיו כמבואר בריש סי' תרל"ב.

אלא דמדברנן מיהת הא לא סגי במחיצת טפח כמבואר בשו"ע סי' תר"ל ס"ב, ובוזה קאמר אאמו"ר זצ"ל דכיון דדעת הגרע"א [וכמדומה

א עי' רש"ש סוכה דף ו' ע"ב ובדף ד' ע"ב ד"ה אמר, ובקה"י סי' ג'.

ב הגרע"א בגליון שו"ע סי' תרל"ב מג"א סק"ג, והפמ"ג לכאורי' הכונה לס"י תרל"ב בא"א סק"א, אהא דלא מכשרין סוכה שיש לה סכך פסול רק עד ד' אמות מדין דופן עקומה, והק' הפמ"ג אמאי לא מכשרין עד ד' אמות וד' טפחים פחות ב' משהוין דהא סכך פסול פחות מד' טפחים שרי אף לישב תחתיו [להכרעת השו"ע] וא"כ נימא דופן עקומה עד הסי"פ ד"ט פחות משהו ויהא שרי אף לישב תחת הד"ט, ותיקף "דכל שיש בבת אחת ד' אמות תו לא אמרינן דופן עקומה כלל ויש סכך פסול ד"א שלימות" [וכן הק' ותי' ברש"ש סוכה ד' א']. ומתבאר לכאורה מדברי הפמ"ג דרק באופן שיש סכך פסול ד"א בזה לא מצינן לחלק את הסכך הפסול, אבל בסכך פסול פחות מד' אמות בזה שפיר מצינן לחלק את הסכך פסול ולמימר דופן עקומה רק עד ד"ט פחות משהו.

ג עי' בספר זכרון שמואל להגר"ש רוזנבסקי זצ"ל סי' כח, ובספר חידושי מורנו הגאון רבי דוב לנדו שליט"א עמ"ס סוכה סי' ב' מה דשו"ט בדברי הגרע"א.

ד. גם מרן הגר"ד לנדו שליט"א בראותו הדברים אמר "שיתכן שהם חכמים מובהקים אולם סברותיהם בזה אינן מובהקות"

נתרם לזכר נשמת אור עולם

להבת אש, איש האלוקים ההולך לפני העם, בעבודתו הטהורה ותפילתו הזכה, בהשתפכות הנפש בשלהבת יוקדת, דברי תורתו והדרכותיו בקודש שבספרו הקדוש 'להבת דוד' מאירים ומלהיבים לבבות ישראל עד היום הזה

רבינו הקוה"ט רבי דוד מתתיהו בן רבינו הקוה"ט רבי יחיאל יהושע זצלה"ה מביאלא

עלה בסערה השמימה בעת רעווא דרעוין ביום כ"ה לחודש תשרי

נתרם בעילום שם ע"י אחד מיקירי חסידי ביאלא, יתברך התורם בברכת התורה, ויזכה במלא חפניים שמחה ואושר, וימלא ד' כל משאלות לבו לטובה.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו חלק מהדברים.

ניתן לקבל הגליון במייל: L5703949@gmail.com